

ONDERZOEK NAAR STADSE OTTERS IN ZWOLLE

Hoe goed is de stad als habitat?

In het otterjaar 2021 vierden we de succesvolle herintroductie van de otter in Nederland. Sinds de uitzetting van de otter in het Wieden-Weerribbengebiet is de otter bezig met een opmars door Nederland. Nu zien we hem ook steeds vaker in stedelijk gebied, zoals de afgelopen jaren ook in Zwolle. Wat heeft deze beschermde ‘ambassadeur van zoetwaternatuur’ hier te zoeken? En vraagt dit een specifieke beschermingsaanpak?

TEKST LIDEWIJ DISBERGEN

Sinds 2012 wordt de verspreiding van otters gemonitord via het NEM-verspreidingsonderzoek. Vrijwilligers speuren langs oevers naar spraints (otterpoep), prenten en sporen als zichtbare looproutes en mogelijke rustplekken. Ook worden op diverse plekken wildcamera's ingezet. Alle vondsten worden verzameld in een otterportaal waardoor een goed beeld van het voorkomen van de otter in Nederland kan worden gegeven.

Wie denkt aan de ideale habitat van een otter ziet waarschijnlijk uitgestrekte en waterrijke natuurgebieden voor zich met veel riet en overhangende wilgen. Het Wieden-Weerribbengebiet past in dat plaatje, niet voor niets het gebied waar de otter in 2002 weer is uitgezet. Hier vinden otters voldoende voedsel, beschutte rustplekken én dekking om zich langs de oever te verplaatsen. Groot was dan ook de verbazing van NEM-vrijwilligers van de Zoogdiervereniging in Zwolle (zie kader) over de vele meldingen van otters in Zwolle-Zuid afgelopen winter, in de woonwijk én overdag!

OTTERS IN ZWOLLE-ZUID

Toevallige passanten filmden otters die zwommen in een van de vele watergangen die Zwolle-Zuid rijk is, een tuin in kropen of rustig een visje zat te eten op een vlinder. Deze waarnemingen riepen veel vragen op: om hoeveel otters gaat het eigenlijk? Wat doet de otter in de stad? En is de stad wel een geschikt leefgebied voor de otter? Al deze vragen vormden voor de otter- en beverwerkgroep Calutra van de Zoogdiervereniging de aanleiding voor een onderzoek naar deze Zwolse otters. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde: *Op welke wijze maakt de otter gebruik van het stedelijk gebied van Zwolle als habitat?*

▲ Otter eet vis op vlonder achter de Jumbo.
Foto Paul van 't Veer

▲ Lidewij en Johan op zoek naar spraints en prenten onder brug.
Foto Ria Olde Rechterschot

Voor het antwoord is allereerst gekeken naar bestaand onderzoek naar het voorkomen van otters in steden. Vervolgens zijn alle bestaande waarnemingen in de bebouwde kom van Zwolle verzameld en is intensief gezocht naar nieuwe sporen in de stad. Ook is het gedrag dat de otter op die momenten liet zien genoteerd en is de omgeving in beeld gebracht. Tot slot is onderzocht in hoeverre de stad kan voldoen aan de eisen die de otter stelt aan zijn leefomgeving.

OTTERS IN ANDERE STEDEN

Uit bestaand onderzoek bleek dat de stadse otters in Zwolle zeker niet op zichzelf staan. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de stadse otters in Cork, gelegen aan de zuidkust van Ierland. Al sinds de jaren zeventig worden hier otters in het stadscentrum gezien en zijn ze regelmatig onderwerp

▲ Otters verplaatsen zich bij voorkeur langs de oevers. Foto Mark Zekhuis

van onderzoek geweest.¹ Hieruit blijkt dat ze goed zijn aangepast aan de stedelijke omgeving en voldoende voedsel en dekkingmogelijkheid kunnen vinden. Ook dichterbij, in Lelystad, is de aanwezigheid van de otter in de stad aanleiding geweest voor een onderzoek. Hier heeft een stagiair van Landschap Flevoland 'onder alle bruggen' gekeken naar spraints, zijn uitkomst: 'Elke Lelystedeling kan binnen één kilometer van zijn huis een otter tegenkomen'.²

WAARNEMINGEN VAN OTTERS IN DE BEBOUWDE KOM VAN ZWOLLE

Toen alle waarnemingen van otters in en rondom Zwolle van de afgelopen jaren op een rijtje werden gezet, bleek dat er zowel binnen als buiten Zwolle veel otters voorkomen. De aanwezigheid van spraints rondom de stad én langs doorlopende wateren door de stad laat zien dat Zwolle midden in ottergebied ligt en wellicht als een soort 'kruispunt' fungeert. De nieuwe

▲ Spraint onder een brug.
Foto Lidewij Disbergen

waarnemingen in de woonwijken tonen aan dat de otter ook de watergangen binnen de wijken gebruikt.

Uit de waarnemingen blijkt dat de otter een diversiteit aan gedrag laat zien in de stad: spelen en jagen in de Thorbeckegracht, territoria afbakenen met behulp van spraints, jagen in de stadswateren en dekking zoeken in een tuin. In het voorjaar van 2022 vonden er ook twee heel bijzondere gebeurtenissen plaats die veel vertelden over het leven van de otter in de stad. Zo werd eind maart een dode otter aangetroffen in een woonwijk in Zwolle-Zuid. Het bleek om een oud mannetje te gaan dat waarschijnlijk door ouderdom is gestorven. Hij was verdrongen, had afgesleten tanden en zijn maag was leeg. Een opvallend kenmerk van deze otter was het feit dat hij één beschadigd oog had. Wellicht is dit de bekende 'éénoog', die in

▲ Drukke op de stadsgracht.
Foto Lidewij Disbergen

de winter van 2021 in de stadsgrachten zwom.³ Een andere bijzondere gebeurtenis vond plaats in juni, midden in het centrum van Zwolle. Hier zagen mensen een jonge otterpup ronddobberen in de haven. Met behulp van de dierenambulance werd hij gered en opgevangen door wildopvang de Fugelhelling.⁴ Deze vondst riep vragen, maar ook zorgen op. Want wat was hier gebeurd? En zijn de moeder en eventuele andere pups in veiligheid? Diverse vrijwilligers hebben gezocht, maar er is behalve een verse prent niets gevonden.

KAN DE STAD VOLDOEN AAN DE EISEN VAN DE OTTER?

De otter maakt dus gebruik van de stad, waarschijnlijk zelfs van geboorte tot dood. Dit maakt de stad echter niet automatisch tot een geschikt leefgebied. Om te onderzoeken in hoeverre de stedelijke omgeving van Zwolle aan de eisen van de otter kan voldoen, is gekeken naar de hoeveelheid voedsel, veilige rustplekken, mogelijkheid om zich veilig te verplaatsen en kansen voor voortplanting.

▲ Bosschages en kades in de woonwijk Zwolle-Zuid. Foto Lidewij Disbergen

Over voedsel kunnen we kort zijn: de stadswateren van Zwolle zijn enorm rijk aan vis. Zeker in de winter zoekt vis de beschutting en hogere temperaturen op van stadse wateren. Een tweede voorwaarde is de aanwezigheid van voldoende veilige plekken in de stad waar de otter zich ongezien kan terugtrekken. Woonwijken en stadsranden lijken bijzonder veel natuurlijke én kunstmatige rustplekken te

herbergen in de zin van bosschages, ruige tuinen, bruggetjes en vlonders. Loslopende honden kunnen hier echter wel een gevaar vormen. In de binnenstad lijken er minder mogelijke rustplekken aanwezig te zijn. Ook is daar het risico op verstoring groter, zeker in de drukke zomermaanden vol festiviteiten en bezoekers van de grachten.

Doordat otters grote leefgebieden hebben én jonge otters vele kilometers migreren op zoek naar een eigen territorium, is het veilig kunnen verplaatsen van levensbelang. Otters verplaatsen zich bij voorkeur lopend, via beschutte oevers. In de stad kan dit op diverse plekken via bosschages of hoog gras langs het water. Beschutte oevers zijn echter lang niet overal aanwezig of worden onderbroken door schuttingen, hoge kades en wegen. Met name deze wegen zijn een reëel gevaar. Aanrijdingen in het verkeer zijn immers nog steeds de voornaamste doodsoorzaak van otters (naar verwachting stierf 32 procent van de otters in het verkeer in 2020).⁵ Binnen de bebouwde kom van Zwolle werden de meeste aanrijdingen geteld op drukke ringwegen en de A28.

Voor een succesvolle voortplanting ten slotte, moet aan alle bovenstaande habitatseisen worden voldaan, waarbij veilige nestmogelijkheid vooropstaat. Ook kan op de lange termijn de waterkwaliteit een probleem gaan vormen. Net als op veel plekken in Nederland is deze ook in Zwolle zorgelijk.⁶

▲ Johan en Lidewij op zoek naar vraatresten.
Foto Ria Olde Rechterschot

CONCLUSIE UIT HET ONDERZOEK

Alle waarnemingen samen geven het beeld van een otter die optimaal gebruikmaakt van de kansen die de stad Zwolle hem biedt. Er is voldoende voedsel en met name in de woonwijken en stadsranden een diversiteit aan dekkingsmogelijkheid. Nu de otter zich steeds verder verspreidt over Nederland lijkt het dan ook niet meer dan logisch dat de otter ook andere steden als leefgebied gaat gebruiken. Risico's die voor het buitengebied gelden, zoals verkeer, waterkwaliteit en loslopende honden, zijn ook van toepassing voor de stad en vragen dezelfde aandacht. Het risico op verstoring lijkt groter te zijn in de stad, omdat de kans een mens tegen te komen veel groter is dan in natuurgebieden. Toch lijkt onderzoek naar de stadse otters in het Ierse Cork uit te wijzen dat de effecten (verstoring) van regelmatige ontmoetingen met mensen minder worden ('gewenning'). De vondst van de jonge otterpup midden in Zwolle blijft echter zorgelijk, de vraag is of hier een mogelijke verstoring aan voorafging.

Dat otters het afgelopen jaar ook regelmatig overdag werden waargenomen is nieuw. Het ging hierbij om twee otters, waarvan een met een beschadigd oog.

Hebben deze otters ontdekt dat ze minder van mensen te vrezen hebben dan vroeger, toen er op ze werd gejaagd? Of misschien hebben ze de stad het afgelopen jaar pas echt ontdekt én zijn er in de stad nu eenmaal meer mensen die ze kunnen zien.

KANSEN VOOR DE STADSE OTTERS

De zichtbaarheid van de stadse otter is ook een kans voor de bescherming van deze bijzondere soort én voor natuur in bredere zin. De aanwezigheid van de otter in de stad bracht namelijk veel positieve aandacht. Buurtbewoners zijn verrast dat zo'n groot roofdier in hun wijk leeft. Dit geeft aanknopingspunten om het gesprek over natuur en natuurbescherming te voeren. Als stadse waterambassadeur kan de otter óók in de stad het belang van goede waterkwaliteit en natuurvriendelijke oevers vertegenwoordigen.

Met dank aan Johan Spinder – Regiocoördinator otter Overijssel van de Zoogdiervereniging.

LIDEWIJ DISBERGEN is vrijwilliger bij de Zoogdiervereniging en deeltijdstudent aan de Hogeschool van Hall Larenstein.

